

deli ga odlikuje skrajno resen pristop. Nekdo bi lahko dal v ospredje zgodbo med graščakovo hčerko in njihovim hlapcem, ki ga gospodar in oče dekleta "izplača" in pošlje v Ameriko, drugi bo nizal podobo življenja, ki daje poudarek nekaterim družabnim dogodkom, na primer pustovanjem, ki so se trajno vtisnili v spomin. Dular ne spregleduje krajevnih zabav in raznih družabnih prireditev, pa tudi ne originalov (ženske!), ki dajejo pečat mestu, pa naj bo to posušena samica Fricika, uradno Friderika Auerhammer plemenita Auerstein ali pa uboga Bara Juričina, ki za krajcar ali dva nosi meščanom na glavi vodo iz studenca, in tudi ne govoricam, kot je lovska nesreča metliškega prošta, vendar se izogiba cenanim efektom in poudarjanju škandaloznih zgodb in razmer. S svojim pisanjem dokazuje, da vulgarnost ni potrebna za opisovanje vsakdanjega življenja. V tem pogledu naj bi ga tisti, ki prisegajo na nove smeri v našem zgodovinsko posnemali. Izrazi, kot so "stara koka..." ne sodijo niti v pošteno vaško gostilno, kaj šele na papir in to celo v znanstveno razpravo.

Knjiga Jožeta Dularja Mesto nad Bojico je našla pri belokranjskih bralcih lep odmev. Prav bi bilo, da bi po njej segali tudi zgodovinarji. Kogar ne zanima krajevna zgodovina, pa tudi slovenska ne, naj seže po njej vsaj zaradi izjemnega jezika. Avtor je uspel zapisati vrsto lokalizmov in tudi na ta način praktično pokazal, da imajo tudi ti, ne pa pocestna vulgarnost, izjemen pomen pri opisovanju vsakdanjega življenja.

Stane Granda

STRUP JE V MAJHNIH "FLAŠKAH"

Marko Waltritsch, Kavarna Bratuž. Shajališče Goričanov. Kulturni dom Gorica, Zveza slovenskih kulturnih društev. Gorica, 1995, 21 strani.

Marko Waltritsch, novinar, publicist in nekdanji ugledni goriški politik, slovi v slovenski historiografiji predvsem kot izvrsten poznavalec primorskega slovenskega bančništva in hranilništva ter društvenega življenja. K obsežni bibliografiji, tako po številu monografij kot njihovi voluminoznosti, je pred kratkim dodal verjetno še svojo najtanjšo knjižico. Najtanjšo, vendar ne najmanj pomembno!

Pred nekaj leti je eden izmed dunajskih zgodovinarjev dobil projekt o kavarniški literaturi v nekdanji Avstro-Ogrski. V načrtu je imel tudi vključitev slovenskega ozemlja, vendar se je izkazalo, da za Trst nismo mogli dobiti ustreznih podatkov in da takšne kulture na Slovenskem ni. Bratuževa kavarna v Gorici časovno ne sodi v obravnavani čas, ima pa nekaj elementov specifične kavarniške kulture.

V osnovi je Waltritscheva knjiga reminiscenca na čase njegovih predhodnikov, pa tudi lastne, saj je bil očitno sošolec lastnikove druge hčere Bogdane ali "Čiči" in je tudi sicer kavarno Bratuž dobro poznal. Poleg opisa njenega lastnika Rudija in njegove žene, spoznavamo v njej še dve, nadvse pomembni stvari. Prva je, glede na značaj revije, slovensko kavarniško življenje v Gorici. Vsaj v Bratuževi kavarni je bilo malce nenavadno. Na eni strani ji avtor priznava dunajsko "Gemütlichkeit", na drugi strani pa opisuje "teror" lastnika, ki je imel v njej svojstven red, ki v času branja časnikov, ni dopuščal nikakršnih pogovorov. Podobno je ravnal kasneje tudi ob gledanju televizije. Waltritsch opisuje tudi vrsto gostov, ki so dajali pečat lokalu. Poudarja, da so bili njeni obiskovalci predvsem slovenski meščani, "beli" in "rdeči", da so se v njej zbirali raznovrstni ljudje, od vsemogočih volunov do "domobrancev", "četnikov", "ustašev" in raznovrstni kontrabantarji, ki jim železna zavesa ni bila ovira. Ko je meddržavna meja postala bolj prepustna, so vanjo začeli zahajati tudi Novogoričani, zlasti stari goriški študentje.

Naslednja dimenzija Waltritscheve knjige so nekateri doslej manj znani podatki o gospodarski moči slovenskih prebivalcev Gorice. "Slovenci v Gorici smo v avstrijskih časih v gostinstvu imeli pravi monopol... Slovenci smo imeli monopol v gostilnah, prenočiščih, krčmah in pivnicah." Zanimivo je, da so te lokale obiskovali tudi nekateri Italijani, ki jim popolna nacionalna polarizacija ni bila všeč. Slovenski monopol v gostilništvu je trajal, kljub fašističnemu terorju, tudi v času med obema vojnoma in še nekaj let kasneje. "Dandanes je žal tudi v tem oziru marsikaj drugače."

V zvezi z verjetno nikoli končano diskusijo o revoluciji in fojbah, naj citiramo še nekaj drobcev iz življenja kavarnarja Bratuža. Po vrnitvi iz avstrijske vojske in vojnega ujetništva v Rusiji so Italijani kavarnarja zaprli. "Kot številne druge Slovence so tudi Rudija fašista tepili." Ko se je za-

čela druga svetovna vojna, so ga za enajst mesecev internirali v manjši kraj v pokrajini Macerata. "V vojnih letih je marsikdaj moral molčati, ko so razni uniformiranci, od nacistov do fašistov, od četnikov do domobrancev, delali kar so hoteli v njegovem lokalu. Ko se je končala vojna, je mislil, da je svoboda in ni imel "dlak na jeziku". "Marsikomu se je zameril. Tudi tistemu ali tistim, ki so v njem videli "sovražnika ljudstva" in ga aretirali v maju 1945 in ga skupno z drugimi gooriškimi deportiranci, odpeljali na jugoslovansko ozemlje. Tri mesece je prečepel v zaporu na Miklošičevi v Ljubljani, ni bilo gotovo, da se bo vrnil domov. Imel je srečo. Iz zapora je prišel po zaslugi ženininih sorodnikov, ki so imeli visoke položaje v povojni jugoslovanski družbi." Komentar ni potreben. Obžalovati moramo, da ni napisal načrtovanih spominov o svojih ječah.

Tako kot številne razprave imajo mnogokrat tudi drobni tiski podobno usodo. Težko jih je najti v knjižnicah, čeprav se skriva v njih neverjetno bogastvo. Upajmo, da Waltritscheve knjižice pisci sintetičnih pregledov slovenske Gorice ne bodo prezrli.

Stane Granda

POLITIČNI CILJ IN SMOTER MORA BITI VSELEJ ETIČNE NARAVE

Vladimir Ravnihar: Mojega življenja pot, spomini dr. Vladimirja Ravniharja, uredili Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak, Historia 2 - znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1997, 290 strani.

"Svojemu narodu sem posvetil svoje politično delo. Majhen po številu svojega prebivalstva je ta narod. Čeprav naseljen na eni najbolj kočljivih točk evropskega zemljevida, si je znal ohraniti svojo zemljiško posest in je v polni meri dokazal svojo življenjskost. Priboril si je svojo eksistenčno pravico. Naloga slovenskega politika predussem je, da da tej vitalnosti pravno podlago." Tako je neke sredi svojih spominskih razglabljanj zapisal o smislu svojega (vseživljenjskega) političnega udejstvovanja dr. Vladimir Ravnihar.

Zgodovina kot dogajanje v preteklosti je objektivno dejstvo, ki ga nobena stvar ne more spremeniti. Toda zgodovinarju preteklost ni dostopna vsa in v vsej objektivnosti, saj jo je moč spoznavati le iz zapuščenih sledov, ki jih imenujemo zgodovinski viri. Le s pomočjo zgodovinskih virov lahko zgodovinar spozna preteklost in analizira njene zakonitosti. Seveda pa vsem virom ni mogoče verjeti na besedo, zato je treba vsak vir najprej kritično pretresti glede na njegovo vrednost. Šele po takšnem pretresu lahko zgodovinar "suvereno" ugotavlja dejstva, jih analizira in povezuje v zgodbo. Med zelo pomembne zgodovinske vire nedvomno sodijo avtobiografski zapisi. Takšni viri imajo prednost, saj pisci opisujejo lastna doživetja, ker so bili neposredne priče velike večine tistega, kar pripovedujejo. Seveda je treba pri tem preverjati, ali so snov črpali res iz spominov ali od kod drugod. Pri preverjanju je potrebno upoštevati tudi (ne)prizadetost pisca, saj lahko dogodke namerno ali nenamerno slika po svoje (pogoste so spominske napake). Dogodke lahko izbira, kroji po svoje in postavlja sebe v sredino razvoja. Slednje je skoraj že pravilo. Tudi če taki viri niso namenoma pristranski, so stvarno vedno pristranski zaradi svoje nepopolnosti, ker ne povedo vsega, pa tudi dogodke presoajo s preozkih stališč osebnega življenja.

Če seveda upoštevamo vse te in še vrsto drugih "obrnih zakonitosti" zgodovine, so lahko zgodovinarju spomini izjemno dobrodošel vir, saj nam poleg podatkovne zgodovine, mnenj in stališč avtorja o dogodkih, ponujajo še vrsto drugih stvari, ki jih pri ostalih vrstah virov pogrešamo (pripovednost, zgodbe iz vsakdanjega življenja, itd.).

Slovensko zgodovinopisje je z avtobiografskimi viri dokaj bogato. Že v preteklih desetletjih je izšla vrsta spominov vidnih slovenskih intelektualcev, politikov in drugih (J. Vošnjak, I. Hribar, F. Šuklje, H. Tuma, itd.), ki so nam razkrili marsikaj novega in prej neznanega. Tudi spomini Vladimirja Ravniharja po vsebinski plati sodijo ob bok spominom prej navedenih avtorjev, saj avtor v svojem obširnem besedilu, ki je bilo napisano med okupacijo (leta 1942), med drugim opisuje kaotične razmere v liberalni stranki na Kranjskem pred prvo svetovno vojno, težek položaj Slovencev med vojno, dejavnost Jugoslovanskega kluba v dunajskem državnem zboru v letih 1917/18, politične razmere po prevratu in v Kraljevini SHS v dvajsetih letih oziroma Jugoslaviji v tridesetih letih ...